

իսկ էջմիածնի կաթողիկոսարանը և հավանորեն կապեր հաստատել նաև վրաց իշխանավորների հետ:

Շուրջ քսան տարի հետո կատարված աղատագրական ձեռնարկումներին վերաբերող փաստաթղթերում կա վկայություն այն մասին, որ 1677 թ. Հակոբ Զուղայեցու գլխավորությամբ էջմիածնում հրավիրվել է գաղտնի ժողով, որին մասնակցում էին հոգևորականության, քաղաքների մեծամեծների և Սյունյաց ու Արցախի հայ մելիքների ներկայացուցիչները: Գաղտնի ժողովը որոշում է պատվիրակություն ուղարկել Հռոմ և հնազանդություն հայտնելով, զինված օգնություն ստանալ ազատագրական գործը գլուխ բերելու համար:

Նույն այդ նպատակով Գանձասարի կաթողիկոսի հետ գործակցության մեջ մտնելով, Հակոբ Զուղայեցին 1677 թ. Երևանի խանի հետապնդումներից խուսափելով գնում է Վրաստան ու բանակցություններ վարում վրաց շարժման դեկավարների և վրաց կաթողիկոսի հետ:

1678 թ. վերջերին հասնելով Կ. Պոլիս՝ պապական աթոռի հետ սկսվելիք բանակցությունները նախապատրաստելու համար, Հակոբ կաթողիկոսը Հռոմ է ուղարկում Առաքել Բուպիկ վարդապետին և միաժամանակ իրեն հուզող խնդիրների շուրջը թղթակցում Լեհաստանի Յան Սոբեսկի թագավորի հետ: Վերջինս օգնություն էր խոստանում հայերի անկախությունը վերականգնելու բաղձանքին: Սակայն կաթողիկոսի վերահաս մահը (1680) խոչընդոտ է հանդիսանում ինչպես հայ-արևմտաեվրոպական բանակցությունների սկզբնավորմանը, այնպես էլ հայ-լեհական բանակցությունների շարունակությանը: Հետագայում, դիմելով էջմիածնի Նահապետ կաթողիկոսին (1691—1705), Սոբեսկին խնդրում էր ցույց տալ այն ուղին, որով կարող էր ընդհանուր ջանքերով հնարավոր դառնալ հայերի անկախ իշխանության վերականգնումը և առաջ քաշել այն թեկնածուի անունը, որ կարող էր հարմար լինել հայկական գահին: Լեհական աղբյուրների տվյալները հիմք են տալիս դիտելու, որ եկեղեցիների վերամիավորումից զատ, ներկա դեպքում Սոբեսկին կամենում էր վարձահատույց լինել լեհահայ գաղութին, որի քաջարի մարտիկները մասնակցել էին նրա առաջնորդությամբ 1683 թ. Վեննայի պատերի տակ թուրքական բանակին հասցրած ջախջախիչ հարվածին¹¹⁴:

Փոքր ինչ հետո, 1685 թ. լեհահայերին տված մի արտոնագրում նա երախտագիտությամբ նշում էր «հայ ազգին պատկանող մարդկանց կտրիճությունն ու քաջագործությունը, որը նրանք ցույց են տվել այնքան դարբեր տևող մեր համակեցության ընթացքում Կամենիցի, Յազլովիցի և Լվովի, ինչպես և մյուս սահմանային բերդերի պաշտպանության գործում»¹¹⁵:

8. ԻՍՐԱՅԵԼ ՕՐԻՆ ԵՎ ՆՐԱ ԶԱՆՔԵՐԸ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Հակոբ Զուղայեցու մահից շուրջ երկու տասնամյակ հետո Արևմտյան Եվրոպայում բուռն գործունեությամբ հանդես է գալիս իրեն իշխանական ծագում վերագրող մի հայ գործիչ՝ Իսրայել Օրի անունով, որին վիճակված էր շրջադարձային դեր խաղալ հայ ազատագրական պայքարում:

Մեզ հասած թղթերի մեջ Օրին ներկայանում է որպես Հակոբ կաթողիկոսի

¹¹⁴ Sadok Baracz, Rys dziełow ormianskich, Tarnopol, 1869, էջ 68.

¹¹⁵ «Կամենեց-Պոդոլսկ քաղաքի հայկական դատարանի արձանագրություններ», աշխ. Վ. Ռ. Գրիգորյանի, Երևան, 1983, էջ 36:

գլխավորությամբ Արևմուտք հղված պատվիրակության անդամներից մեկի՝ Ռիսանցի Մելիք Խորայկի որդին, որն ուղեկցել էր իր հորը Ըստ այդ վավերագրերի, տակավին 18—19 տարեկան պատանի Օրին, կաթողիկոսի մահից հետո անցնում է Արևմուտք, շուրջ հրեք տարի ղեկավարում է Վենետիկում, տույս վրավում ֆրանսիական բանակի մատակարարման գործով, որոշ ժամանակ իբրև կամավոր ծառայում ֆրանսիական գումարտակում և գերի ընկնում նամյուրում, երբ այդ քաղաքը անձնատուր եղավ անգլիացիներին (1695)։ Գերութունից ազատված Օրին անցնում է Հռենոսյան Պֆալց և Հովհան Վիլհելմ կուրֆյուրստի մոտ՝ Դյուսելդորֆ քաղաքում չորս տարի վարում է մատակարարման կոմիսարի պաշտոնը։

Հռենոսյան Պֆալցն այդ ժամանակ մասնակցում էր այն պատերազմին, որն Ավստրիայի գլխավորությամբ մղում էին Թուրքիայի դեմ Կենտրոնական նվրոպայի պետությունները և Ռուսաստանը։ Կուրֆյուրստը և նրա դաշնակիցները շահագրգռված էին սիրաշահելու Մերձավոր Արևելքի քրիստոնյա այն ժողովուրդներին, որոնցից օժանդակություն կարող էին ստանալ այդ պատերազմում։ Օգտվելով հանգամանքից, կուրֆյուրստի հետ ունեցած իր հանդիպումների ժամանակ, Օրին նրան ներշնչում է այն միտքը, որ իրենց ազատագրության համար Իրանի և Թուրքիայի դեմ պայքարող Հայաստանն ու Վրաստանը բնական պատվար ու դաշնակից են Թուրքիայի դեմ պատերազմող եվրոպական պետություններին և ռազմական ոչ մեծ օժանդակությամբ դժվար չի լինի կորզել Հայաստանը՝ իր օրհասն ապրող Իրանի ճանկերից և Կուրֆյուրստին բազմեցնել հայկական գահին։ Սրա հետ մեկտեղ մոլեռանդ կաթոլիկ կուրֆյուրստին և նրա արքունիքում վխտացող ճիզվիտ կրոնավորներին Օրին կարողացավ հավատացնել, թե իր ազատությունը երազող հայ ժողովուրդը պատրաստ է նետվելու կաթոլիկ եկեղեցու գիրկը։

Ստուգման և ճշտման կարիք ունեցող որոշ տվյալների համաձայն, 1699 թ. զարնանը Օրին պետք է ժամանած լինի հայրենիք՝ Սյունյաց աշխարհը, իր հետ բերելով Պֆալցի կուրֆյուրստի նամակները՝ ուղղված վրաց Գիորգի XI Թագավորին, էջմիածնի և Գանձասարի կաթողիկոսներին, Վրաց իշխաններին և հայ մելիքներին։ Նրա առաքելության նպատակն էր՝ հայտնել վերջիններս, որ Հովհան Վիլհելմը տրամադիր է իր ձեռքը վերցնել հայ ժողովուրդի ազատազրման գործը։ Ընդամին ուշագրավ է, որ վրաց Թագավորին ուղղված նամակում վերջինս անվանված է Մեծ Հայաստանի «բոլոր հայ քրիստոնյաների առաջին տեր, իշխան ու առաջնորդ» («*Omnium christianitatis, Armenae potentatum Primo, Principi ac Duci.*»), որին կուրֆյուրստը խնդրում է հավաստել Օրինի միջոցով իրեն հասած տեղեկությունները՝ Հայաստանի կացության ու հայերի տրամադրությունների մասին և հաղորդել լրացուցիչ տվյալներ, որպեսզի ինքը կարողանա իր հետ խնամիական և քաղաքական մերձավորությամբ կապված եվրոպական բանակավոր միապետների ու իշխանների գործակցությամբ անել հնարավորը՝ նրանց (հայերի ու վրացիների) «բարի գործին» ընդառաջելու համար։

Վրաց Թագավորին հասցեագրված նամակից ականեր և, որ Օրին Հայաստանը կուրֆյուրստին ներկայացրել էր որպես «Վրաստանի հետ սերտորեն կապված մի երկիր, իսկ հայերի ու վրացիների ազատագրական նպատակամղումը համարել՝ վրաց իշխան Գիորգիի ընդհանուր ղեկավարությամբ ծավալվող շարժում»։

Այն հանգամանքը, որ կուրֆյուրստի նամակները հասցեագրվում էին վրաց շարժման ղեկավարին, էջմիածնի և Ղափանի¹¹⁶ կաթողիկոսներին ու հայ մեկրեքներին, ցույց է տալիս, որ հայրենի աշխարհից վազուց ի վեր կտրված Օրիի միտքը շարունակել էր դավաժած մնալ նրա դիտակցության մեջ հաժող խնդիրներին ու պատկերացումներին: Իրեն հայտնի վրաց և հայ գործիչների մեջ հետագայում կատարված փոփոխություններին կամ նրանց տեղը ասպարեզ իջած նորերի տրամադրություններին Օրին անտեղյակ էր մնացել: Մինչդեռ անցել էին ավելի քան քսան տարիներ, որոնց ընթացքում նկատելի փոփոխություններ էին կատարվել երկրում, զգալապես ազդելով նաև ժամանակի հայ կյանքի և հայ ազատագրական տրամադրությունների վրա:

Խաների ու նրանց պաշտոնյաների շարաշահումները լայն ծավալ էին ստացել երկրում: Դրամով էին գնվում ու վաճառվում պետական պաշտոնները: Չարաշահման աղբյուր էին դարձել անգամ ռոճիկներ ստանալու համար ծառայողներին տրվող «բարաթներն» ու «հավալները»: Ձեռք բերելով դրանք, վաշխառուները կրկնապատիկ և եռապատիկ չափերով էին գանձում այդ գումարները գյուղացիներից: Վերջիններիս բողոքները շուտ էին գալիս իրենց իսկ դեմ՝ առիթ դառնալով նորանոր կեղեքումների¹¹⁷: Քրիստոնյաներից գանձվող գլխահարկը կրկնապատկվել էր: 1689 թ. նորագավթում գրված մի հիշատակարանում գրիչը գանգատվում է փողի և ամեն ինչի սղուծությունից: Դարավերջին Զաքարիա Սարկավազը տրտնջում էր, թե «ենդիմբ և տառապիմբ ազգի ազգի կեղեքմամբ և պէս պէս աւարմամբ»¹¹⁸: Գյուղի քյադխուդաները պետական հարկերը իրացնում էին՝ բացառապես բարդելով շունևորների պարանոցին: Տգի շար սովորութիւն ունէին, որ զբոս իւրեանց ի վերայ աղքատաց շրջէին»¹¹⁹:

Հայ գյուղը նեղվում էր ոչ միայն խանական, այլև եկեղեցական վարչության շարաշահումներից: Օրիի թղթերից տեղեկանում ենք, որ Սյունյաց մեկրեքները 2000 քսակ արծաթ էին վճարել Հակոբ կաթողիկոսի և նույնչափ՝ Նղիազարի պարտքերի դիմաց: Եկեղեցու բարձր վարչությունը դարձել էր խոչանքների ու դավաճանությունների կովախնձոր և կրոնավորների պաշտոնավաճառության մի բնագավառ, ուր ազգի եկեղեցական գործերն իսկ առաջ էին տանում փաշաների ու խաների շահագետ միջամտությամբ և նրանց ահարկու եղանակով: Ժամանակակից պատմագիրը Նահապետ կաթողիկոսի մասին գրում էր, թե նա հրապարակով կախում ու գանակոծում էր եկեղեցականներին, տուգանում, խուզում մազ ու մորուք և շղթայակալ բանտ նետելով մահվան դուռը հասցնում¹²⁰: Փաշայական վարքագիծ գործադրող այս եկեղեցականը ակնհայտորեն ընդհանուր քիչ բան ուներ Զուլայեցու մշակութային ազատագրական ուղեգծի հետ: Ուստի, էջմիածին հասնելով, Օրին նույնիսկ չներ-

¹¹⁶ «Ղափան» կամ ըստ պարսկական աղբյուրների «Ղափանաթ» անունը XVII դարում ժամանակակից Ղափանի շրջանից ափելի ընդարձակ նշանակություն ուներ, դրա մեջ մտնում էր Զանգեզուրը և որոշ գավառներ Ղարաբաղի լեռնային շրջաններից: Ըստ այդմ Ղափանի կաթողիկոս էին անվանում. Գանձասարի կաթողիկոսին:

¹¹⁷ Տե՛ս Զաքարիա Ազուլեցի, Օրագրություն, Երևան, 1938, էջ 43, 126, 153.

¹¹⁸ Զաքարիա Սարկավազ, II, էջ 142 և հտեւ.

¹¹⁹ Աբրահամ Կրեւոցի, Պատմագրութիւն անցիցն իւրոց և Նատր-Շահին պարսից, էջմիածին, 1870, էջ 26: Այսուհետև՝ Աբրահամ Կրեւոցի:

¹²⁰ Տե՛ս Զաքարիա Սարկավազ, II, էջ 136.

կոյուցցով նրան ու նրա ձեռքը շահնակը կուրֆյուրստի նամակը: Պիտի կարծել, որ Օրին հանդիպում չունեցավ նաև Գանձաստրի կաթողիկոսի հետ, որին նա չէր ճանաչում, և սրի անունն իսկ ճիշտ չի նշված նրա թղթերում:

Պաշտոնավաճառության ախտը թափանցել էր նաև հայաբնակ վայրերի վարչական մեքենայի ներսը: Վաղուց չքացել էր հայ գյուղապետերի ժառանգական իշխանությունը: Այսպես, Նախիջևանի խանի կամ նրան ենթակա սուլթանների, հաքիմների ու աղաների միջամտությամբ Ղափանում ժառանգական մեխիքները սկսում էին տեղ տալ օտարազգի պաշտոնյաներին կամ իրանական իշխանավորների նկատմամբ իրենց ստրկահաճ կամ կրոնագրուժ ախոյաններին: Լեռնահայաստանի հայ մեխիքները ծանր հարվածներ էին ստացել իրանական ռազմական իշխանությունների և հատկապես Հաջի Ալիխան զորագլխի ղեկավարությամբ ձեռնարկված ռազմարշավներից: Հայաստանի լեռնային շրջաններում և առանձնապես Սյունիքում դաժան բնույթ ստացած այդ արշավանքները իրագործվում էին 80—90-ական թվականներին Գիորգի XI և Արշիլ թագավորների ապստամբության հայկական արձագանքները խլացնելու կամ կանխելու նպատակով: Այս կապակցությամբ շատ ուշագրավ է, որ 1692 թ. իր հիշատակարանում, հայերի նկատմամբ իրանական սարդարների կողմից ձեռնարկված ճնշումները նկարագրելուց հետո, Մովսես երեցը կանգ է առնում ազգամերժ ու կրոնադրուժ մի շարք սյունեցի դավաճանների վրա, որոնք կառավարական զորքերին միացած ոտքի տակ էին տալիս այս կողմերի հայահոծ վայրերը՝ ահաբեկելով, ավերելով, կողոպտելով ապստամբական շարժման հետ կապ ունեցողներին կամ կասկածելիներին¹²¹: Հայ մեխիքների անունից Պֆալցի կուրֆյուրստին հղած նամակում ասված է, որ այդ հետապնդումների ժամանակ մահապատժի է ենթարկվել նաև Օրիի հայրը¹²²:

Հալածանքների քաղաքականությունը իրանական իշխանության դեմ էր տրամադրում Սյունյաց երկրի և Արցախի հայ մեխիքներին: Վաղեմի հայ ֆեոդալական իշխանության այս հետևորդներն էին ահա, որ XVII դարի վերջերից սկսած ոչ միայն հետզհետե ներգրավվում, այլև գլխավորում են լեռնահայ զանգվածների ազատագրական ճիգերը:

Օրիի զեկուցագրում ասված է, որ 1699 թ. ապրիլին Անգեղակոթ ավանում նա հանդիպում է ունեցել տեղի և շրջակա գավառների տասը մեխիքների հետ: Ժամանակակից աղբյուրները վկայում են, որ հայ ազատագրական շարժման մեջ այս ժամանակ դեռ հարատևում էին հեռու անցյալից եկող այն պատկերացումները, որոնք Հայաստանի ազատագրական հույսերը կապում էին Հռոմի պապի միջամտության և «ֆրանկ» թագավորից ստանալիք օգնության հետ: Այսպես, շվեդացի արևելագետ Հ. Բրենները, որը նույն այդ ժամանակ համփորդում էր Հայաստանում, գրում է, որ ապավինելով հին այդ մտայնությանը, հայերը հավատում էին, թե «պիտի հառնի եվրոպական մի թագավոր, վերականգնելու նրանց հին թագավորությունը, ազատի հայերին իրենց տառապանքից և վերադարձնի նրանց իրենց վաղեմի բնակավայրը: Եվրոպական այդ թագավորին,—ասում է Բրենները,—հայերը սպասում են հիմա այնպես, ինչպես հրեաները՝ Մեսիային»¹²³:

¹²¹ Տե՛ս Աշ. Հովհաննիսյան, Դավաճներ, II, էջ 308:

¹²² Տե՛ս Эгоз, Шошенке..., վավ. 5:

¹²³ Brennerus Henricus, Epitomae commentariorum Moysis Armeni, Stockholmiae, 1723, էջ 96:

Վերադառնալով Գերմանիա, կուրֆյուրստին ներկայացված ղեկուցագրում Որին դրում է, որ Անգեղակոթում հավաքված մելիքները դրական վերաբերմունք են ցուցաբերել հերթական Մեսիայի՝ Պֆալցի կուրֆյուրստի՝ իրենց օգնության գալու պատրաստակամությանը, և նրա հետ բանակցությունները շարունակելու համար լիազորել են իրեն՝ Օրին և Մինաս վարդապետ Տիգրանյանին, հայ գրագետ մի եկեղեցականի, որը ոչ միայն պիտի դուրացներ Օրին հետագա գործունեությունը, այլև անձնապես կուրֆյուրստի առաջ հավաստեի նրա նկատմամբ հայ մեծամեծների ունեցած վստահությունը։ Մելիքների լիազորագիրը, որի լատինագիր թարգմանությունն է միայն հասել մեզ, հանձնարարում էր Օրինն որպես Պոռշյան հայ հին իշխանական տոհմի և քրիստոնեության համար նահատակված հայ մելիքների ծնունդ և որպես արժանավորագույն մեկը, որին նրանք իրենց ազատության համար սկսվելիք բանակցությունների գլուխ են նշանակում։ Բացի այդ, մելիքներն այդ երկուսի ձեռքը տվին իրենց կնիքները կրող չգրված թղթեր (քարթ րլանշներ)՝ ըստ հարկի իրենց անունից դիմումներ ներկայացնելու համար։

Դյուսելդորֆում կուրֆյուրստին հանձնած ղեկուցագրում Օրին միաժամանակ շարադրում է Արևելյան Հայաստանի ազատագրման նպատակով կուրֆյուրստի նախաձեռնությամբ առաջիկա 1700 թ. մայիսին ձեռնարկվելիք ռազմարշավի իր ծրագիրը։ Ռազմարշավը գլուխ պիտի գար կուրֆյուրստի՝ Հայաստանի ապագա գահակալի, և նրա դաշնակիցների՝ գերմանական Լեոպոլդ կայսրի, Հոռմի պապի և կուրֆյուրստի աներոջ՝ Թոսկանայի մեծ դուքսի համագործակցությամբ։ Քանի որ եվրոպական զորքերը իրանական սահմանագլուխ էին հասցվելու Լեհաստանի և Ռուսաստանի վրայով՝ ապա անհրաժեշտ էր նաև այս պետությունների հոժարակամությունը։ Օրին ենթադրում էր նույնիսկ, թե ցարը պատրաստ կլինի նավեր տրամադրել՝ Վոլգայի ու Կասպից ծովի վրայով իրանական սահմանագլուխ արշավող եվրոպական զորքեր փոխադրելու համար։

Իր ծրագրում Օրին հասկանալի պատճառով իջեցնում էր Իրանի դիմադրական կարողությունը և, ընդհակառակը, բարձրացնում այն օժանդակությունը, որ արշավողներին հատկացնելու էին հայերն ու վրացիները։ Ներկայացնելով կուրֆյուրստին Իրանի ռազմական վիճակը, Օրին նշում էր, որ Իրանը հազիվ 5000 մարդ միայն կարող է դուրս բերել եվրոպական ազատարարներին դիմադրելու համար, քանի որ կրելով վաչկատուն բնույթ, նրա զորքերը համախմբված չեն մի վայրում, այլ իրենց հոտերով ու ողջ տնտեսությամբ տեղադրված են լեռներում։ Զուրկ եվրոպական զորքերից, զենքերից ու կանոնավոր ռազմավարությունից, նրանք անկարող պիտի լինեն դիմադրություն ցույց տալ եվրոպական ազատարարներին։ Գրեթե 2—3 հարյուր հազարի էր հասցնում Օրին ռազմունակ հայերի թիվը, թեև փաստորեն միայն 5000 մարտիկներով էր նրանց մասնակցությունը խոստանում Երևանի առման համար մղվելիք մարտերին։ Ըստ երևույթին նրան հենց այդքան էլ խոստացել էին մելիքները, իրենց գլխավոր հույսը դնելով եվրոպական զորքերի, նրանց տեխնիկայի ու ռազմավարական արվեստի վրա։ Օրին չէր թաքցնում հնարավոր այն վտանգը, որ կարող էր առաջ բերել Թուրքիայի թշնամական միջամտությունը։ Սակայն միաժամանակ հավատացնում էր, թե այդ դեպքում գերմանական զորքերից զատ հայերին ու վրացիներին օգնության կհասնեն հակա-

թուրքական կոալիցիային մասնակցող եվրոպական մյուս պետությունները՝ Լեհաստանն ու Ռուսաստանը:

Այնուամենայնիվ, Օրիի պֆալցյան ծրագիրը նրա հայացքները դրսևորող կարևոր վավերագրերից մեկն է: Այդտեղ արժարժվում էին ազգային-քաղաքական դաշմաններ, որոնք Աբգար Թոխաթեցու ժամանակ հայերի դիտակցության մեջ հազիվ միայն սաղմնավորվում էին: Իր ծրագրում Օրին իրանի կառության մասին հանդես է բերում գովելի իրատեսություն, Սեֆյան ռեժիմի ներկայացուցիչների և գրեթե նրա մոտակա անկման անխուսափելիությունը նախատեսելու շահ: Ծրագրում արվում են դիտողություններ և արձանագրվում վստահություն, որոնք անդրադարձնում են XVII դարի վերջերին Արևելյան Հայաստանում ստեղծված իրադրությունը: Ակներևաբար ծրագրի հեղինակը հաշվի էր առել այն տեղեկանքները, որ ստացել էր համաերկրացիներից և իր առաջարկություններով ընդառաջում էր նրանց հայացքներին ու տրամադրություններին: Ընդառաջելով հայ ազատագրական մտայնության արևմտաեվրոպական կողմնորոշմանը, նա միաժամանակ փորձում էր կամրջել հայ կղերի, մելիքների և առևտրականների ներհակությունները, ակներևաբար ձգտելով դյուրացնել նրանց մտադրությունների իրագործումը: Հայ ժողովրդի աշխույժը մոռնալով իր ծրագրի համար նա նախատեսում էր նաև հայ գյուղացիներից հավաքադրելիք մարտիկների և Հայաստանի ապագա «թագավորության» կենտրոն երևանը գրավելու համար այդ քաղաքի հայ արհեստավորության գործակցությունը: Արևելյան Հայաստանի ազատագրման գործում նա խոսք է բացում անգամ արևմտահայերի գործակցության մասին: Ծրագրում հանդիպող բազմաթիվ չափազանցումները, հեղինակի երևակայության ծնունդ լինելով, փաստապես ծառայում էին Պֆալցի կուրֆյուրստին ու նրա դաշնակիցներին շահադրգուն և շլացնելու, նրանց ռազմական նախաձեռնումներն ու ներդրումներն ապահովելու նպատակին:

Փաստապես Օրիի պֆալցյան ծրագիրը կապված էր կուրֆյուրստի ու նրա դաշնակիցների միջամտության անիրական հեռանկարի հետ: Ինքը՝ Օրին, առաջինն էր կամ առաջիններից մեկը, որ գիտակցեց այդ տակավին 1700 թ., երբ գերմանական կայսր Լեոպոլդ I-ի արքունիքի հետ բանակցելու համար ժամանեց Վիեննա: Այստեղ նա հավաստիացավ, որ 1699 թ. Կարլովիցում թուրքերի հետ սեպարատ հաշտություն կնքելուց և սպանական ժառանգության համար Արևմուտքում սկսվող պատերազմի մեջ մխրճվելու դեպքում Հաբսբուրգյան Ավստրիան և նրա արևմտաեվրոպական դաշնակիցները, փաստորեն ի վիճակի չպիտի լինեն զբաղվելու Հայաստանի ազատագրման խնդրով: Օրիի համար պարզվեց, որ առկա պայմաններում եվրոպական պետություններից միայն Ռուսաստանը կարող է իրական շահագրգռություն ունենալ հայերի խնդրում և գործնականապես զբաղվել դրանով: